

ЯВОРСЬКА-ВЕТРОВА ІРИНА ВІКТОРІВНА

кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник лабораторії психології особистості імені П.Р. Чамати, Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, м.Київ

САМОСТАВЛЕННЯ ТА СМИСЛОЖИТТЄВІ ОРІЄНТАЦІЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ: АНАЛІЗ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Стаття присвячена актуальному питанню сучасних наукових розвідок – вивченню співвідношення різних тенденцій і аспектів самоствавлення із показниками смисложиттєвих орієнтацій особистості. Подано аналіз результатів емпіричного дослідження взаємозв'язків показників самоствавлення і цілей, цінностей, смислів, усвідомленості свого життєвого шляху у студентів. З'ясовано, що система смисложиттєвих орієнтацій, здатності до свідомого контролю власних перспектив і досягнень у студентської молоді мають характеристики потенційності.

Ключові слова: *самоствавлення, смисложиттєві орієнтації, самодетермінація, цілі, ціннісні орієнтації, самореалізація*

Постановка проблеми. Актуальні концепти сучасних психологічних розвідок – самоздійснення, самоконституювання, самоактивація, саморозгортання, самореалізація, самотворення, самодетермінація – складають підґрунтя дослідження позитивного психологічного функціонування особистості. При цьому у зв'язку «із кардинальними трансформаціями, що відбуваються в сучасному світі – плинністю і мінливістю цінностей і норм, що супроводжують соціальні зміни, невизначеністю, характерною рисою якої є те, що причинно-наслідкові зв'язки не завжди дають можливість прогнозувати поведінку людини, – актуальності набувають питання співвідношення різних тенденцій і різних аспектів самоствавлення, його когнітивного і емоційного аспектів із смисложиттєвими орієнтаціями» [10, с. 191].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У сучасних психологічних дослідженнях самоствавлення розглядається як структурно складна динамічна емоційно-оцінна система, яка має свої компоненти та рівні, механізми формування й захисту, що складається у процесі життєдіяльності особистості, включаючись і впливаючи на її самореалізаційний потенціал. У ставленні до себе, самоприйнятті інтегруються ставлення особистості до її міри самореалізованості на кожному етапі життєвого шляху та ставлення до значущих людей, які оточують особистість протягом її життя [12]. У

позитивному ставленні до себе, «безоцінюваному самоприйнятті», на думку Т.М. Титаренко, можна «прочитати, чим для людини є її власне життя, якою мірою вона відчуває себе автором, режисером, творцем свого всесвіту» [12, с. 139–140]. У такому самоствавленні відображається не тільки пройдений шлях самопобудови, а й плани, проекти самозміни, «розв'язання завдань на Я потенційне», що «породжують можливість своєї внутрішньої трансформації» [5, с. 105], воно дає підстави планувати можливі варіанти майбутніх особистісних змін і визначати для себе значущі ціннісно-сміслові життєві орієнтири.

Навпаки, особистості з негативним самоствавленням, слабкою структурою уявлень про себе, за Kobasa, не здатні відповідати на «виклики» долі: «Боязливі, з недостатньо розвиненими процесами когнітивного оцінювання, такі особистості вважають себе нездатними контролювати оточуючий світ. Уникаючи контактів з людьми, багато хто з них поринає у світ фантазій» [Цит. за 1, с. 79]. Конфліктне ставлення особистості до самої себе, низька самоповага породжують почуття власної неповноцінності, труднощі у взаємодії з зовнішнім світом, нестійкість внутрішнього світу, можуть обумовлювати неадаптивні, девіантні форми поведінки, позитивно корелюють з депресією [6, 9, 10].

За визначенням Л.З. Сердюк, самоствавлення людини «значною мірою визначає оцінку навколишньої дійсності, формування уявлень про світ і себе самого, забезпечує прогнозування своєї соціальної ефективності та ставлення до себе оточення, регулює міжособистісні взаємини, постановку і досягнення цілей, впливає на процеси саморозвитку і самореалізації і, наряду із соціальним статусом і установкою особистості до зовнішнього світу, представляє зміст системи «особистість – соціальне середовище» і є однією із структурних одиниць диспозиційного ядра особистості» [8, с. 9]. Власне саме позитивне самоствавлення особистості поряд із її системою ціннісних орієнтацій, автономією, самоефективністю та перспективою майбутнього виступає показником самодетермінованої особистості, показує, «наскільки людина є суб'єктом, автором власного життя, наскільки вона сама детермінує власну життєдіяльність» [8, с. 8].

У цьому контексті дослідники наголошують на важливості для становлення людини як суб'єкта свого життя цілей, планів, програм і ціннісних орієнтацій особистості, що складають ядро її життєвої перспективи [3, 4, 10]. Б.С. Братусь вважає функцією ціннісних орієнтацій як усвідомлених сенсів життя створення перспективи розвитку особистості, «ескізу майбутнього» [3]. На переконання І.А. Гуляс, «осмислений підхід до формування системи ціннісних орієнтацій,

висунення адекватних життєвих цілей, способів їх досягнення, складання проектів, планів, програм на майбутнє є надійною основою для реалізації спланованого» [4, с. 321].

У період професійної підготовки у вищому навчальному закладі неминуче «виникають біфуркаційні періоди», що спричиняють «суттєві зміни в осмисленні свого життєвого шляху, його цілей і смислу, порушуючи цілісність системи ставлень особистості, позитивного самосприйняття, статусного положення та міжособистісної взаємодії» [10, с. 203]. Водночас цей життєвий етап є важливим щаблем соціалізації особистості, під час якого створюються умови для найбільш повного розкриття потенційних можливостей, активно відбуваються процеси самотворення й самоздійснення. Тому **завданням** нашого дослідження було вивчення самоствавлення та смисложиттєвих орієнтацій як компонентів структури самодетермінації особистості у студентської молоді.

Мета статті полягає у аналізі результатів емпіричного дослідження взаємозв'язків показників самоствавлення і цілей, цінностей, смислів, усвідомленості свого життєвого шляху у студентів.

Виклад методики і результатів дослідження.

Для вивчення особливостей ставлення до себе студентів застосовувався тест-опитувальник самоствавлення В.В. Століна, С.Р. Пантілеєва [11]. Розроблений на основі теоретичних та емпіричних досліджень опитувальник дозволяє виявити три рівні самоствавлення за ступенем узагальненості: глобальне самоствавлення; самоствавлення, що диференційоване за самоповагою, аутосимпатією, самоінтересом і очікуваним ставленням інших; рівень конкретних дій (готовності до них) щодо свого «Я» [2]. В основі макроструктури самоствавлення як емоційно-оцінної системи, за В.В. Століним, лежать три емоційних виміри: самоповага, аутосимпатія, близькість до себе (самоінтерес), які інтегруються у загальне почуття позитивного чи негативного ставлення особистості до себе. Вимір у дихотомії «симпатія – антипатія» пов'язаний з безпосереднім переживанням приязні або неприязні, безоцінної, позитивної чи негативної емоції прихильності – неприхильності щодо самого себе. Змістово на позитивному полюсі тут поєднуються схвалення себе (загалом та в суттєвих деталях), довіра до себе та позитивна самооцінка; на негативному полюсі – бачення в собі переважно недоліків, низька самооцінка, готовність до самозвинувачення, самоприсуду, такі емоційні реакції щодо себе, як презирство, глузування, роздратування.

Вибір у дихотомії «повага – неповага», за В.В. Століним, також належить до емоційної сфери ставлення, але фіксує більш оцінний

компонент, що припускає порівняння або внутрішнє обґрунтування ставлення. Цей аспект самоствалення, який змістово поєднує віру у свої сили, здібності, енергію, самостійність, оцінку своїх можливостей контролювати власне життя, бути «самопослідовним», а також розуміння самого себе.

Вісь «близькість – віддаленість» відображає переживання внутрішньої особистісної дистанції, суб'єктивну близькість до об'єкта ставлення. Змістово мова йде про інтерес до власних думок і почуттів, готовність комунікувати із самим собою «як з рівним», а також упевненість у тому, що суб'єкт є цікавим для інших.

В.В. Столін виокремив також такий аспект самоствалення, як «очікуване ставлення інших», що відображає очікування позитивного чи негативного ставлення до суб'єкта оточуючих. Індивід, що налаштований на негативне ставлення до себе з боку інших (як сторонніх, так і близьких людей), очікує заперечення, відкидання його внутрішніх чеснот (сумління), антипатії щодо своєї зовнішності. Себе він вважає унікальним, несхожим на інших, не ставить на меті підвищення самоповаги.

Смисложиттєві орієнтації особистості, що становлять основу образу Я, вивчалися за допомогою тесту смисложиттєвих орієнтацій (СЖО) Дж. Крамбо та Л. Махоліка в адаптації Д.А. Леонт'єва. Тест (в оригіналі Purpose-in-Life Test, PIL) було розроблено на основі теорії прагнення до смислу і логотерапії В. Франкла, що розглядає систему цінностей людини інтеріоризованою частиною системи її особистісних смислів. Наголошуючи на різноманітності психологічних механізмів, що «надають життю людини цільність, осмисленість і впорядкованість» [7, с. 11], Д.А. Леонт'єв виокремив, поряд із загальним показником осмисленості життя, п'ять субшкал, що відображають три конкретні смисложиттєві орієнтації та два аспекти локусу контролю.

1. Цілі в житті, що характеризують наявність чи відсутність в житті людини цілей у майбутньому, які надають життю осмисленість, спрямованість і часову перспективу.

2. Процес життя, або інтерес і емоційна насиченість життя, як показник того, чи сприймає людина сам процес свого життя як цікавий, емоційно насичений і наповнений смислом.

3. Результативність життя, або задоволеність самореалізацією, відображає оцінку пройденого відтинку життя, відчуття того, наскільки продуктивною і осмисленою була прожита його частина.

4. Локус контролю – Я (Я – господар життя) характеризує уявлення про себе або як про сильну особистість, що володіє достатньою свободою

вибору, щоб побудувати своє життя у відповідності з своїми цілями і уявленнями про його смисл, або як про людину, яка не вірить у свою здатність контролювати події власного життя.

5. Локус контролю – життя, або керованість життям, відображає або переконання в тому, що людині дано контролювати своє життя, вільно приймати рішення і втілювати їх у життя, або – фаталізм, переконаність у тому, що життя людини не підвласне свідомому контролю, що свобода вибору ілюзорна і безглуздо що-небудь загадувати на майбутнє [7].

Перші три фактори утворюють смисложиттєві орієнтації: цілі в житті, насиченість життя і задоволеність самореалізацією, ці три категорії співвідносяться з ціллю (майбутнє), процесом (теперішнє) і результатом (минуле); два інші характеризують внутрішній локус контролю як загальне світоглядне переконання у тому, що контроль можливий, а також віру в особисту здатність здійснювати такий контроль (образ Я) [7, с. 13]. Тобто тест смисложиттєвих орієнтацій дозволяє виявити джерело смислу життя людини стосовно часових вимірів, а також рівень розвитку у неї здатності до самоконтролю і самокерування.

Учасниками дослідження були студенти київських ВНЗ.

Як зазначалося вище, становленню самодетермінації сприяє усвідомлення особистістю власних ціннісно-смислових орієнтацій, своїх можливостей і внутрішніх ресурсів, прагнення бути не лише ініціатором своєї діяльності й поведінки, але й самостійно контролювати життєдіяльність. Система уявлень людини про саму себе і оточуючий світ, ставлення до себе є детермінантою саморозвитку, дозволяє діяти відповідно до власного Я і сприяє автономності її поведінки. Особистісна самодетермінація людини створює умови для укріплення її психологічного благополуччя, оскільки дозволяє погоджувати наявні у неї ресурси (здібності, особистісні риси, задатки, потенційні можливості) для організації власної життєдіяльності в цілому і досягнення поставлених цілей зокрема.

Кореляційні зв'язки показників самоствавлення за тестом-опитувальником самоствавлення В.В. Століна, С.Р. Пантілеєва та цілей, цінностей, смислів, усвідомленості свого життєвого шляху, що вивчалися за допомогою «Теста смисложиттєвих орієнтацій» Дж. Крамбо та Л. Махоліка в адаптації Д.А. Леонтєва, подано у таблиці 1.

Розглядаючи взаємозв'язки показників самоствавлення з показниками теста смисложиттєвих орієнтацій особистості, було виявлено наступне:

- інтегральне самоствавлення корелює з осмисленістю життя (0,367**), цілями в житті (0,604**), процесом життя (0,59**), результативністю життя (0,492**);

Таблиця 1

Взаємозв'язок показників самоставлення і смисложиттєвих орієнтацій

	Осмисленість життя	Цілі в житті	Процес життя	Результативність життя	Локус контролю – Я	Локус контролю – життя
Інтегральне самоставлення	,367**	,604**	,590**	,492**	,298*	,026
Самоповага	,328*	,564**	,611**	,461**	,230	,014
Аутосимпатія	,301*	,396**	,444**	,377**	,138	-,060
Очікуване ставлення інших	,317*	,520**	,526**	,437**	,215	,031
Самоінтерес	,154	,301*	,359*	,319*	,233	,134
Самовпевненість	,358*	,411**	,522**	,463**	,271	-,011
Ставлення інших	,189	,231	,344*	,221	,149	,058
Самоприйняття	,320*	,515**	,594**	,514**	,284*	,056
Самокерівництво, самопослідовність	-,023	,310*	,172	,132	,266	,202
Самозвинувачення	-,155	-,268	-,257	-,203	-,164	,002
Інтерес до себе	,235	,399**	,432**	,372**	,146	,023
Саморозуміння	,108	,295*	,229	,284*	,064	,024

Примітка: ** - кореляція значуща на рівні 0,01 (2-сторон.); * - кореляція значуща на рівні 0,05 (2-сторон.)

- самоповага має кореляційний зв'язок із цілями в житті (0,564**), процесом життя (0,611**), результативністю життя (0,461**);
- аутосимпатія корелює з цілями в житті (0,396**), процесом життя (0,444**), результативністю життя (0,377**);
- очікуване ставлення інших корелює з цілями в житті (0,52**), процесом життя (0,526**), результативністю життя (0,437**);
- самоінтерес корелює із процесом життя (0,359);
- самовпевненість корелює з осмисленістю життя (0,358**), цілями в житті (0,411**), процесом життя (0,522**), результативністю життя (0,464**);

- самоприйняття корелює з цілями в житті (0,515**), процесом життя (0,594**), результативністю життя (0,514**);
- інтерес до себе корелює з цілями в житті (0,399**), процесом життя (0,432**), результативністю життя (0,372**).

Аналіз даних дає підстави стверджувати, що показники самоствавлення позитивно корелюють практично тільки з першими трьома факторами: цілями в житті (майбутнє), насиченістю життя (теперішнє) і задоволеністю самореалізацією (минуле). Тобто, емоційно позитивно оцінюючи себе у цілому, студенти сприймають своє життя як цікаве, емоційно насичене і наповнене змістом, що є, на їх думку, результатом успішності пройденого відрізка життя й має «світлу» перспективу, цільову спрямованість у майбутнє. При цьому слід відмітити практично відсутність значущих кореляційних зв'язків показників самоствавлення з факторами локусу контролю (тільки Локус контролю – Я корелює з інтегральним самоствавленням 0,298* ($p \leq 0,05$) і самоприйняттям 0,284* ($p \leq 0,05$)). Із показниками смисложиттєвих орієнтацій зовсім не корелює самозвинувачення, самопослідовність і самокерівництво незначною мірою корелює тільки з цілями в житті 0,310* ($p \leq 0,05$), а саморозуміння – із цілями в житті 0,295* ($p \leq 0,05$) і результативністю життя 0,284* ($p \leq 0,05$). Як наслідок, показник загальної осмисленості життя має значущі кореляційні зв'язки тільки з інтегральним самоствавленням 0,367** ($p \leq 0,01$), самовпевненістю 0,358** ($p \leq 0,01$) і менш виражені – з самоповагою 0,328* ($p \leq 0,05$), самоприйняттям 0,320* ($p \leq 0,05$), аутосимпатією 0,301* ($p \leq 0,05$). Такі дані дають підстави стверджувати, що самоствавлення студентів пов'язане насамперед із часовим аспектом смисложиттєвих орієнтацій, при цьому їх впевненість здатності до самоуправління та самоконтролю є менш вираженою.

Висновки і перспективи подальших досліджень.

Отже, виходячи з уявлень про те, що самоствавлення у взаємозв'язку з життєвими цілями, смислами, ціннісними орієнтаціями, планами є «специфічним механізмом випереджальної регуляції життєдіяльності» [10, с. 152], проведений аналіз кореляційних зв'язків показників самоствавлення й показників смисложиттєвих орієнтацій як компонентів у структурі самодетермінації студентської молоді показує, що система цілей, цінностей, смислів, усвідомленості свого життєвого шляху, здатності до свідомого контролю власних перспектив і досягнень у цієї категорії досліджуваних мають характеристики потенційності. Тому надзвичайно значущою видається розробка і впровадження ефективних технологій сприяння розвитку особистісного потенціалу, усвідомлення себе, своїх життєвих цілей,

перспектив, цінностей, самореалізації та психологічного благополуччя особистості, що є перспективою подальших наших наукових розвідок.

Список використаних джерел

1. Анцыферова Л.И. Совладание / Л.И. Анцыферова // Особистість в психологічних дослідженнях. Тексти / Упорядники С.Д. Максименко, М.В. Папуча; За заг. ред. С.Д. Максименка. – Ніжин: Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2005. – С. 72–80.
2. Бодалев А.А. Общая психодиагностика / А.А. Бодалев, В.В. Столин, В.С. Аванесов. – СПб.: Изд-во «Речь», 2000. – 440 с.
3. Братусь Б.С. Аномалии личности / Б.С. Братусь. – М.: Мысль, 1998. – 301 с.
4. Гуляс І.А. Життєва перспектива особистості як предмет теоретико-психологічного аналізу / І.А. Гуляс // Проблеми сучасної психології: Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України / За ред. С.Д. Максименка, Л.А. Онуфрієвої. – Вип. 12. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2011. – С. 315-324.
5. Гуцол С.Ю. Особистісний проект як сюжет можливої історії / С.Ю. Гуцол // III Всеукраїнський психологічний конгрес з міжнародною участю “Особистість у сучасному світі”. – К.: ДП “Інформаційно-аналітичне агентство”, 2015. – Ч. 2. – С. 103–106.
6. Колышко А.М. Психология самоотношения: учебн. пособие / А.М. Колышко. – Гродно: ГрГУ, 2004. – 102 с.
7. Леонтьев Д.А. Тест смысложизненных ориентаций (СЖО). 2-е изд. / Д.А. Леонтьев. – М.: Смысл, 2000. – 18 с.
8. Максименко С.Д., Сердюк Л.З. Психологічна основа самореалізації особистості: структура і функція / С.Д. Максименко, Л.З. Сердюк // Актуальні проблеми психології: збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. – Том ІХ: Загальна психологія. Історична психологія. Етнічна психологія. – Випуск 9. – К.: Талком, 2016. – С. 6–13.
9. Пыжински Т., Гринберг Дж. Роль Я-сфокусированного внимания в развитии, поддержании и усилении депрессии [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nsu.ru/psycMntemet/bits/depress.htm#pl>
10. Сердюк Л.З. Психологія мотивації учіння майбутніх фахівців: системно-синергетичний підхід : монографія / Л.З. Сердюк. – К.: Університет «Україна», 2012. – 323 с.
11. Столин, В.В., Пантिलеев, С.Р. Опросник самоотношения / В.В. Столин, С.Р. Пантिलеев // Практикум по психодиагностике: психодиагностические материалы. – М.: Изд-во МГУ, 1988. – С.123–130.
12. Титаренко Т.М. Життєвий світ особистості: у межах і за межами буденності / Т.М. Титаренко. – К.: Либідь, 2003. – 376 с.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Ancyferova L.I. Sovladanie / L.I. Ancyferova // Osobistist' v psihologichnih doslidzhennjah. Teksti / Uporjadniki S.D. Maksimenko, M.V. Papucha; Za zag. red. S.D. Maksimenka. – Nizhin: Vidavnictvo NDU im. M. Gogolja, 2005. – S. 72–80.
2. Bodalev A.A. Obshhaja psihodiagnostika / A.A. Bodalev, V.V. Stolin, V.S. Avanesov. – SPb.: Izd-vo «Rech'», 2000. – 440 s.
3. Bratus' B.S. Anomalii lichnosti / B.S. Bratus'. – M.: Mysl', 1998. – 301 s.
4. Guljas I.A. Zhyttjeva perspektyva osobystosti jak predmet teoretyko-psyhologichnogo analizu / I.A. Guljas // Problemy suchasnoi' psihologii': Zbirnyk naukovykh prac' Kam'janec'-Podil's'kogo nacional'nogo universytetu imeni Ivana Ogijenka, Instytutu

- psychologii' imeni G.S. Kostjuka NAPN Ukraïny / Za red. S.D. Maksymenka, L.A. Onufrijevoi'. – Vyp. 12. – Kam'janec'-Podil's'kyj: Aksioma, 2011. – S. 315-324.
5. Hutsol S.Iu. Osobystisnyi proekt yak siuzhet mozhlyvoi istorii / S.Iu. Hutsol // III Vseukrainskyi psykholohichnyi konhres z mizhnarodnoiu uchastiu “Osobystist u suchasnomu sviti”. – K.: DP “Informatsiino-analitychne ahentstvo”, 2015. – Ch. 2. – S. 103–106.
 6. Kolyshko A.M. Psihologija samootnoshenija : uchebn. posobie / A.M. Kolyshko. – Grodno : GrGU, 2004. – 102 s.
 7. Leont'ev D.A. Test smyslozhiznennykh orientacij (SZhO). 2-e izd. / D.A. Leont'ev. – M.: Smysl, 2000. – 18 s.
 8. Maksymenko S.D., Serdiuk L.Z. Psykholohichna osnova samorealizatsii osobystosti: struktura i funktsiia / S.D. Maksymenko, L.Z. Serdiuk // Aktualni problemy psykholohii: zbirnyk naukovykh prats Instytutu psykholohii imeni H.S. Kostiuka NAPN Ukrainy. – Tom IKh: Zahalna psykholohiia. Istorychna psykholohiia. Etnichna psykholohiia. – Vypusk 9. – K.: Talkom, 2016. – S. 6–13.
 9. Pyzhinski T., Grinberg Dzh. Rol' Ja-sfokusirovannogo vnimanija v razvitii, podderzhanii i usilenii depressii [Elektron. resurs]. – Rezhim dostupu: <http://www.nsu.ru/psycMntemet/bits/depress.htm#pl>
 10. Serdiuk L.Z. Psykholohiia motyvatsii uchinnia maibutnykh fakhivtsiv: systemno-synerhetychni pidkhid : monohrafiia / L.Z. Serdiuk. – K.: Universytet «Ukraina», 2012. – 323 s.
 11. Stolin, V.V., Pantileev, S.R. Oprosnik samootnoshenija / V.V. Stolin, S.R. Pantileev // Praktikum po psihodiagnostike: psihodiagnosticheskie materialy. – M.: Izd-vo MGU, 1988. – S.123–130.
 12. Tytarenko T.M. Zhyttievyi svit osobystosti: u mezhakh i za mezhamy budennosti / T.M. Tytarenko. – K.: Lybid, 2003. – 376 s.

И.В. Яворская-Ветрова

Самоотношение и смысложизненные ориентации студенческой молодежи: анализ эмпирического исследования

Статья посвящена актуальному вопросу современных научных исследований – изучению соотношения различных тенденций и аспектов самоотношения с показателями смысложизненных ориентаций личности. Представлены результаты эмпирического исследования взаимосвязей показателей самоотношения и целей, ценностей, смыслов, осознанности своего жизненного пути у студентов. Установлено, что система смысложизненных ориентаций, способности сознательного контроля собственных перспектив и достижений у студенческой молодежи имеют характеристики потерциальности.

Ключевые слова: самоотношение, смысложизненные ориентации, самодетерминация, цели, ценносные ориентации, самореализация.

I.V. Yavorska-Vetrova

Students' self-attitude and meaningful life orientations: the analysed empirical research

The article discusses the actual issue of modern scientific researches - correlations of different trends and aspects of an individual's self-attitude with indicators of his/her meaningful life orientations. Self-attitude in the structure of self-consciousness is understood as a structurally complex dynamic emotional and estimative system, having components and levels, mechanisms of formation and protection, formed during an individual's life and influencing his/her power of

self-realization. The article examines aspects of positive and negative modality of self-attitude, its emotional colours in the dichotomies: “sympathy – antipathy”, “respect – disrespect”, “proximity – remoteness”, as well as “expected attitude form others” as a self-attitude aspect, reflecting expectations of positive or negative attitudes to an individual form other people. Self-attitude in conjunction with life's goals, meanings, value orientations, plans is a “specific mechanism advancing life regulations that has a motivational effect and serves as a benchmark for life changes”. Value orientations as understood life meanings are important in creation of prospects for personal development, as well as for their successful implementation. The article presents the analysis of the studied correlations between students’ self-attitude indicators and their goals, values, meanings, and awareness of their life paths. The performed analysis has show that students’ systems of meaningful life orientations and their ability to control consciously their own prospects and achievements can be characterized as potential or prospective ones.

Key words: *self-attitude, meaningful life orientations, self-determination, goals, value orientations, self-realization.*

УДК 159.91

МАЦЕНКО ВІКТОР ФЕДОРОВИЧ

кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник, Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, м.Київ

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ СВІДОМОСТІ ЛЮДИНИ

У статті аргументовано доведено актуальність проблеми свідомості у людинознавстві через окреслення кола найнедосліджених аспектів зазначено і проблеми та досі не вирішених питань. Представлено результати Історико-психологічного аналізу уявлень про феномен "свідомість" у різних хронотопах філософсько-психологічних учень: від картезіанства до постмодерністських поглядів сучасних дослідників. Власні роздуми автора щодо моделі дослідження свідомості відкривають нові можливості розуміння цього феномену

Ключові слова: *свідомість, синергія, постструктуралізм, структурно-функціональний*

Проблема свідомості в сучасному людинознавстві

Проблема свідомості як феномену, питання її походження та визначення меж буття є однією з центральних в сучасному людинознавстві та психології, з таких причин:

1. Людина є чи не єдиною з істот, що усвідомлює себе, виділяючи себе із зовнішнього світу, протиставляючи себе йому.
2. Дослідників всіх часів цікавило питання: як фізичні, фізіологічні, хімічні процеси перетворюються в психічні образи, символи, смисли, почуття, переживання тощо.